

УДК 821.161.2.09 Вовчок М.: [316.423.6:140.8]: 821-31.09"186/187"
DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.58.52>

*Ліпницька І. М.,
кандидат філологічних наук,
професор кафедри української літератури
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*

*Савченко І. В.,
кандидат філологічних наук,
професор кафедри української літератури
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

ХУДОЖНЯ РЕАЛІЗАЦІЯ ЕМАНСИПАЦІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ МАРКА ВОВЧКА В РОМАНІСТИЦІ 60–70-Х РР. ХІХ СТ.

Анотація. Метою статті є дослідження естетичного осмислення «жіночого питання» та його естетичної інтерпретації в романах Марка Вовчка «Жили-були три сестри», «Жива душа», «В глушині» в контексті емансипаційного світогляду письменниці. Аналіз проблеми здійснено шляхом інтеграції традиційних методів вітчизняного порівняльно-історичного літературознавства з новими підходами світової науки про літературу – гендерним, соціокультурним, постколоніальним, феміністичним. У результаті дослідження ми дійшли висновку, що погляди письменниці на «жіноче питання» сформувалися й еволюціонували під впливом спілкування з українською та європейською інтелігенцією ХІХ ст. Провідний образ прози Марко Вовчок – нова, активна, розумна, самодостатня жінка, яка відстоює власне право на самореалізацію. У творах різних років простежується еволюція героїні. Першою спробою автора створити сучасний тип нової жінки, яка сміливо порушує моральні та соціальні канони ХІХ ст., обирає шлях суспільно корисної праці, яка водночас звільняє її від патріархальної залежності, є образ Соні. з роману «Жили-були три сестри». Наступна спроба – героїня роману «Жива душа», її мета – самореалізація через служіння суспільним інтересам. І хоча героїня їх ще не окреслила, вона знає, як цього досягти: бути чесною перед собою, вільною у своєму виборі, незалежною, а головне – активною. Соня, героїня роману «В глушині», здатна подолати всі труднощі життя заради досягнення великої мети – зміни суспільства. У 1870-х роках Марко Вовчок вирішувала «жіноче питання» в площині гендерних питань. Соціальне становище жінки та її безправність письменниці пояснювала пануванням чоловічого світу, адже в патріархальному світі, де панує чоловічий погляд на життя, жіноча особистість позбавлена можливості самореалізації, вільного вибору життєвий шлях. Марко Вовчок заклала ряд тем: відстоювання гідного місця жінки в суспільстві, відображення унікальності жіночого світу, активне протистояння патріархальним традиціям у повсякденному житті.

Ключові слова: Марко Вовчок, емансипація, гендер, «жіноче питання», «нова жінка».

Постановка проблеми. Сучасне літературознавство, базуючись на новітній методології, активно переосмислює національну класику. Творчість Марка Вовчка синхронізується з активізацією європейського жіночого руху середини ХІХ ст. Уся багатогранна мистецька діяльність письменниці – спростування упередженого ставлення до ролі і місця жінки в суспіль-

стві, закладеного в традиційній ментальній свідомості, руйнація канонів гендерних ролей, заперечення патріархальних поглядів на сенс жіночого письменства з його орієнтацією винятково на жіночу читацьку аудиторію.

Уже у ранніх оповіданнях письменниці актуалізується провідна тема її творчості – доля жінки, її змагання за право бути собою, протистояння з колоніальною системою цінностей, а відтак – формування власної. Водночас уперше в літературі відверто і гостро прозвучали важливі і дражливі питання суспільного становища жінки, її прагнення вільного вибору життєвого шляху, потяг до самореалізації, духовних пошуків, активної діяльності, до того ж заявлені самою жінкою. Письменниці акцентувала на базових суперечностях тоталітарної системи, які не лише перешкоджають утіленню мрій жінки про щастя, яке вона розуміє як гармонію особистого та громадського, але часто стають причиною її страждання.

Однак саме епіка 60–70-х рр. ХІХ ст. Марка Вовчка утілює базові принципи світового емансипаційного руху захисту громадянських, економічних і соціальних прав жінки. Проблеми «жіночого питання», жіночої ідентичності, порушені в прозі письменниці цих років – новий рівень антиколоніального дискурсу ранньої творчості мисткині, який підривав основи так званої «духовної імперії», яка базувалася на патріархальних інституціях держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Творчість Марка Вовчка 60–70-х рр. ХІХ ст. досі потребує глибокого наукового прочитання та адекватного осмислення. Основна увага літературознавців сконцентрована навколо питань ідейно-тематичної спрямованості та формально-стильових особливостей епіки 60–70-х рр., зокрема романів «Жива душа» та «Записки причетника» (М. Бернштейн, Ф. Борщевський, Є. Брандіс, А. Недзвідський, Т. Резніченко, В. Погребна, О. Скабичевський, М. Тараненко, П. Ткачов, М. Чернишевський, М. Шелгунов та ін.). Проблеми соціальних основ формування образу нової жінки у середині ХХ ст. присвятили наукові розвідки Н. Крутікова та Б. Мінчин. Філософсько-світоглядна основа образу «нової жінки» в творах письменниці перебуває в активі і сучасних наукових зацікавлень. «Жінка як ідеал. Жіноча доля і жіноча нескореність у кріпацтві. Образ «нової» жінки» - теми, які, як зазначила С. Павличко, письменниці порушила «задовго до появи зрілої феміністичної традиції і в російській, і в українській літературі» [1, с. 89–90]. Цю ж думку підтверджує

В. Агеєва («Достатньо одверто пропагує ідеї жіночої емансипації» [2, с. 25]) та розвиває у своїх розвідках М. Крупка: («вперше в українському письменстві поставила ідею емансипації жінки в центр твору» [3, с. 6]). У контексті гендерної проблематики розглядає прозу Марка Вовчка О. Бажан [4]. Типологічну спорідненість жіночих образів письменниці та сестер Бронте детально висвітлює Н. Назаренко. Духовний світ жіночих образів роману «Жива душа» осмислила Н. Кісілюк [5]. Однак питання художньої реалізації концепції емансипації жінки в контексті жіночих рухів та ідей другої половини XIX ст., проблема психологічної ідентичності жінки нового часу, актуалізовані авторкою в творах «Жили та були три сестри» (1861), «Жива душа» (1868), «Мандрівка всередину країни» (1871), «Сільська ідилія» (1874), «В глушині» (1875) та ін., ще не залучалися до наукової обсервації в такому ракурсі.

Мета статті – проаналізувати джерела формування героїні нового типу в контексті емансипаційних поглядів Марка Вовчка, концептуальність особистості жінки в творчості письменниці 60–80-х рр. XIX ст., мотиви її духовних пошуків.

Виклад основного матеріалу. Питання емансипації жінки у прозі Марка Вовчка 60–80-х рр. XIX ст. набуває особливої актуальності. Цьому сприяло декілька факторів. По-перше, це особиста вдача та особливий психодуховний світ письменниці, її вольові та психологічні якості, здатність до опору несприятливим обставинам, життєвий активізм, оптимізм, наполегливість у відстоюванні власних переконань, що яскраво ілюструє таємний шлюб юної Марії Вілінської з Опанасом Марковичем, українським інтелектуалом, «неблагодійним» громадянином, сімейне життя з яким не обіцяло ні добробуту, ні спокою. Вибір супутника життя, здійснений всупереч традиціям російського патріархального суспільства, підкреслює бунтарську натуру майбутньої письменниці (пізніше її героїні утілюватимуть саме ці протестні настрої та волелюбність, риси, не характерні жіночим образам традиційної літератури цієї доби). Здатність до протистояння життєвим труднощам та водночас наполегливе прагнення зайняти власне місце в суспільстві, скроєному за маскулініними лекалами, спонукає тепер уже Марію Маркович до пошуку можливостей самореалізації.

Іншим фактором стала її природна допитливість, цілеспрямованість, неймовірна працьовитість. Після одруження, отримавши омріяну свободу, вона системно і наполегливо реалізує власну програму досягнення мети через літературну творчість – стає письменницею Марко Вовчок. Дистанцію від провінційної Попелюшки до королеви мистецьких салонів петербурзької богемі письменниця проходить за дуже короткий час, чому сприяє особлива духовна організація, відкритість до нових знань, жага творчості, а також спілкування з найвідомішими інтелектуалами доби: Т. Шевченком, П. Кулішем, С. Носом, В. Тарновським, Й. Лелевелем, Л. Желіговським, О. Герценом, М. Бакуніним, П.-Ж. Етцелем, П. Меріме, Ж. Верном та ін., що давало поштовх не лише творчій реалізації Марка Вовчка як письменниці, але й пробуджувало інтерес до сучасних суспільних ідей та рухів.

Можна припустити, що з ідеями емансипації жінки майбутню письменницю вперше ознайомив її чоловік О. Маркович, член Кирило-Мефодіївського братства, в колі якого обговорювалися, крім культурософських, соціальних і національних, питання становища жінки. Про це, зокрема, свідчить праця члена цієї організації М. Савича «Визволення жінки» (1847),

в якій накреслено програму її емансипації: «Якщо жінки хочуть дорівнятися до становища і прав чоловіків, вони повинні також піднятися до такого рівня почувань і ідей» [6, с. 76]. Українські культурософи долучилися до європейської дискусії щодо провідних питань звільнення жінки, захищаючи її права на освіту та здобуття професії для можливості самостійного незалежного життя.

Такі прогресивні погляди поширював часопис «Основа» (1861–1862), в якому друкувала свої ранні оповідання Марко Вовчок. Хоча у творах цієї доби проблему «жінка і суспільство» письменниця вирішувала ще в романтичних традиціях – жінки найчастіше поставали в лірико-ідеалізованих, епічно-героїчних образах, орієнтованих на фольклорно-пісенний ідеал, однак уже на цьому етапі творчості українська авторка відзначила важливі риси жіноцтва середини XIX ст. – органічне прагнення волі, «вольного» життя та здатність заради нього на активний протест.

Не менш важливим було й те, що письменниця активно подорожувала: у 60-х вона об'їздила практично всю Європу, зупиняючись у містах – центрах західної культури (Берлін, Лондон, Дрезден, Гейдельберг, Париж, Рим, Неаполь тощо), де уже з кінця XVIII ст. ідеї набуття жінкою громадянських прав проходили легалізацію у суспільній думці. Жіноча емансипація в другій половині XIX ст. реалізувалася в європейських країнах не стільки в деклараціях незалежної поведінки жінки, скільки у потребі вільної трудової, наукової, громадської діяльності. Активна частина жіноцтва змагалася за участь у різних сферах життя, до того часу їй недоступних, а головне, домагалася, щоб ці досягнення були прийняті суспільством як рівноправні з чоловічими.

Роль каталізатора в зацікавленні жіночими проблемами вочевидь відіграла Жорж Санд, яка в своїх романах руйнувала християнську міфологему святості шлюбу. Ідеї авторки «Жака» Марко Вовчок утілює у власному житті: розлучення з О. Марковичем відбудеться за моделлю роману французької письменниці: чоловік самоусунеться з її життя, надавши дружині повну свободу дій.

Водночас Марко Вовчок розширювала коло емансипаційних проблем у власній творчості. Її твори переконують, що їх авторка вивчала історію жіночого питання досить глибоко, зокрема програма дій самої письменниці та деяких її героїнь будуть перегукватися з «Декларацією прав жінки і громадянки» Марі Гуж (Обрі), провідне гасло якої відлунує в творах Марка Вовчка 60–70-х рр.: «Жінка народжена бути вільною і в правах рівна чоловіку» [7] та з ідеями самореалізації жінки англійської лідерки жіночого руху Г. Тейлор-Мілль та її чоловіка Дж. С. Мілля. До захисту прав жінки Марко Вовчок підійде як справжній адвокат: вивчатиме мови, «жах скільки читає» (О. Маркович), зокрема і політичні трактати, прослухає курс лекцій про лібералізм відомого професора-правника Е. Лабуле [8, с. 138], вивчаючи не лише проблеми визволення жінки, але й шукаючи можливі легальні та законні шляхи їх реалізації.

У Парижі видавець Етцель познайомив Марка Вовчка із французькою письменницею-феміністкою Андре Лео (Леоні Шансе), активною діячкою Паризької комуні, яка у своїх романах відстоювала рівноправність чоловіків і жінок [9, с. 253]. Українська письменниця так захопилася творчістю французької, що перекладе її сенсаційний роман «Обурливий

шлюб» (1867), який не був опублікований через матеріальні проблеми з виданням, та повість «Дві доньки Плешоша», якій у перекладі дасть досить промовисту назву «Два жіночих характери» («Отечественные записки», 1867 № 5).

Отже, художня інтерпретація проблеми емансипації жінки була не меркантильним бажанням Марка Вовчка писати на популярні теми і тим самим прокласти собі шлях до великої літератури. Її твори сміливо порушували табувані проблеми становища жінки в суспільстві, розширювали уявлення про шляхи демократизації суспільства та способи утілення в житті програми емансипації жінки в тоталітарному суспільстві.

Свою концепцію самодостатньої жінки Марко Вовчок вибудує не на засадах Жорж Санд, у якої найбільш пристрасними поборниками прав жінки були чоловіки, а на переконанні Ш. Бронте, утіленому в романі «Джейн Ейр»: відповідальність за власну долю несе сама жінка. Українська письменниця творчо розвинула думки англійської авторки: її героїні в процесі пошуків шляхів самореалізації займають активну позицію у відстоюванні власних переконань, принципово відмовляючись від будь-яких компромісів.

«Жіноче питання» Марко Вовчок актуалізувала в ракурсі власної концепції особистісної та суспільної свободи жінки, відгукнувшись на публічні дискусії щодо її становища (у сім'ї, громадському житті, державі), прав (зокрема знання про них та вміння користуватися), прагнень тощо. З кінця 50-х рр. письменниця й сама торує досить складний шлях вільної жінки: після розлучення, не зважаючи на негативну реакцію оточення, вона активно спілкується з чоловіками, сміливо заперечуючи патріархальні погляди на місце розлученої жінки у суспільстві, реалізує власне право на жіноче щастя. Утілюючи програму самостійного незалежного життя, мисткиня займається творчою та перекладацькою діяльністю, що дає їй змогу утримувати себе й сина, допомагає іншим жінкам здійснити цю мрію: створює артіль, де вони мають можливість заробітку, який їх не принижує. Така активна діяльність Марка Вовчка, як слушно підкреслила О. Бажан, не лише «дисонувала з політикою тогочасного уряду», а водночас і «виконувала і важку громадську функцію, була протестом як проти гендерної, так і проти національної дискримінації» [4].

Погляди на жіноче питання Марко Вовчок втілювала і в художній творчості. Емансипаційний дискурс письменниці розгорнула в ракурсі протистояння внутрішньо сильної та цілеспрямованої жінки, не захищеної ані панівною мораллю суспільства, ані законом, із світом «духовного плебейства» (І. Дзюба), випереджаючи художню реалізацію емансипаційної проблематики зокрема про статус і місце жінки в суспільстві, в жіночій літературі. Героїні її творів кидають виклик зашкарбленим суспільним традиціям, маскулітному світові, відстоюють власну незалежність, свободу волевиявлення. Мета цього нелегкого протистояння – руйнація упередженого ставлення до жіночої статі, не боротьба з авторитетом чоловіка, а доведення високих інтелектуальних можливостей жінки. У романах письменниці, як зазначала С. Павличко, «показано поступове формування її суспільних переконань» [1, с. 89]. Орієнтуючись на ці засади, на власний досвід, Марко Вовчок розвивала ідеї «нової жінки».

Вперше ідеї визволення жінки письменниця представила в романі «Жили та були три сестри». Образ «нової жінки» окреслюється через протистояння старого і нового світу, який

презентують різні типи жінок, індивідуалізовані не лише характерами, але й життєвими мотиваціями у відстоюванні власних переконань. Так, одна з них Оля обрала шлях сповідання традиційних канонів щодо суспільної ролі жінки: патріархальні цінності, покора чоловікові, повна безправність в родині тощо. Такий фетиш традицій, доводить письменниця, призводить до оречевлення жінки, перетворення її на безмовну істоту в чоловічому світі, ставлення до неї як до власності. Образ іншої сестри Варі утілює жоржзандівський варіант свободи жінки: вона відчайдушно відстоює власне право на кохання, однак стає здобиччю чоловіка, жертвою патріархальних упереджень і суспільних законів. Третій спосіб самореалізації обрала Соня (еволюційна модель образу Ш. Бронте) – представниця сучасної, інтелектуальної, а разом із тим дієвої, рішучої жінки нового покоління, яка прагне зреалізувати себе через самоосвіту. Важливо, що Соня не самотня. Авторка віддає належне своїм учителям-чоловікам, які підтримували її бажання самій матеріально себе забезпечувати. Залишаючись вірними своїм сміливим ідеалам, герої створюють утопічний варіант сім'ї, де кожен має право на внутрішню свободу.

Образ Соні – тип нової жінки, яка сміливо порушує моральні і соціальні канони XIX ст., обирає шлях суспільно-корисної праці, що водночас вивільняє її від патріархальної залежності. Отже, у романі письменниця сформулировала концепцію жіночої емансипації, яка досягається через самоосвіту та активну життєву позицію. Письменниця розвиває відомі моделі жіночих образів, створивши тип вільної жінки, яка прагне самостійно будувати власне життя.

Проблеми поступу жінки до свободи письменниця розвине в романі «Жива душа», написаному під впливом французьких емансипанток. Авторка, на відміну від своїх колег чоловіків, не розчарувалася в утопічних ідеях Т. Мора, їй була близька модель щасливого суспільства. Цього щастя шукатиме її Маша – героїня «Живої душі». Маша – єдина «жива душа» у змертвілому провінційному містечку, мешканці якого занурені в буденність безглузлого існування, уся енергія яких підпорядковане неписаним, однак надзвичайно потужним суспільним моральним принципам, скерованим на приниження людини, нівелювання в ній поривів до природного, гармонійного життя. Образ Маші найвиразніше відображає стремління жінки другої половини XIX ст. – визволитися від економічної і моральної залежності, від сімейного та суспільного рабства. Героїня нового покоління не лише прагне осягнути саму себе, жити згідно з власною системою цінностей та морально-етичних принципів, а вже не боїться кинути виклик огидному суспільству, яке продукує фальшиві, нежиттєздатні ідеї. Її мета – самореалізація через служіння громадським інтересам. І хоча Маша ще не конкретизує їх, але знає як цього досягти: бути чесною з собою, вільною у своєму виборі, самостійною, а головне – діяльною, тому відкидає освідчення багатого поміщика Бурнашова, йде за власним покликанням, яке дозволяє насолодитися свободою.

Духовній порожнечі, примітивній демагогії, суспільному цинізму й байдужості вона протиставила активізм у пошуках сенсу життя, власного призначення. Героїня утілює кредо письменниці, її розуміння ідей емансипації жінки 70-х рр.: «Я хочу жити сама, хочу сама працювати; хочу бути самою собі паненою; хочу говорити та робити все, що мені здається потрібним, добрим...» [10, с. 194], що допомагає їй досягнути ідеалу. Вер-

шинним моментом еволюції героїні стає усвідомлення необхідності постійної боротьби за особисту свободу.

Традиційно для творів цієї тематики авторка представила низку жіночих типів, які розкриваються в процесі пошуків особистого щастя, однак його не знаходять, йдучи традиційним шляхом. Письменниця як уважний психолог досліджує причини невдач героїнь: лицемірство суспільного устрою та його моралі, яка, базуючись на принципах зневажливого ставлення до людини, призводить до трагедії особистості, спотворюючи її уявлення про щастя. Агнеса і Полінька – жертви викривлених уявлень про свободу і щастя. Обидві прагнуть позбутися несвободи, однак закони і традиції тоталітарного суспільства одну змушують мучитися під тиском страху порушити патріархальні канони, іншу роблять потворою, яка, позбувшись свого тирана (матері), дуже швидко сама на нього перетворюється. «Раби, що вибилися на волю не самі, не власною силою та боротьбою, а випущені через великодушність пана чи звільнені силою обставин, завжди відчують особливу насолоду, коли можуть накласти ярмо на інших», – робить слушний висновок письменниця [10 с. 258].

Дещо інший ракурс реалізації ідеї емансипації «нової жінки» презентує роман «В глушині» (1875), хоча історію героїні авторка конструює на стандартному для її творів кліше: травматичність дитинства, відчуження від родини, наполегливе прагнення змінити власну долю. Головна героїня Маня – донька кріпачки і розбещеного поміщика – виховувалася з ласки поміщиці. Вона спостережлива, допитлива, здатна до критичного мислення, освічена, багато читає. Перше кохання не лише гірке розчарування, але й кардинальні зміни у її житті: через помилку юності, Маня пізнає справжню сутність суспільства в найгірших його виявах: аморальність, антигуманність, байдужість, які водночас гартують її характер.

Образ Мані свідчить про прагнення авторки створити адекватний сучасним суспільним викликам тип дієвої жінки, котра відстоює власне місце у суспільстві. Маня живе не мріями, вона здатна на конкретні вчинки, щоб змінити суспільство, в якому зневірилася. Авторка апробує в романі народницьку ідеологію малих справ. Тож Маня – своєрідний експеримент письменниці. З метою зміни суспільних відносин героїня не цурається ніякої роботи. Головний принцип її позиції – безкорислива допомога всім і кожному. Гуманізм, трудова діяльність, освіта – провідні чинники, які у поєднанні з рішучістю, на переконання героїні, можуть забезпечити зміни у суспільстві. Такі новації письменниці в трактуванні «нової жінки» слушно підкреслила В. Агеєва, порівнявши образ Мані та ібсенівської Нори: «Мані також вистачило рішучості покинути свій ляльковий дім, рожеву дівочу вітальню, щоб відчутти манливість нелегкої дороги в широкий світ, де її не оберігатимуть, як витончену порцелянову статуетку, але й не поневолюватимуть» [11, с. 109].

Головною рисою нової людини, здатної впливати на навколишній світ та змінювати його, є її бажання, активність та рішучість у цій діяльності, переконує своїм романом мисткиня. Художній поступ в реалізації концепції нової жінки в цьому романі – разючий. Якщо Маша («Жива душа») прагнула визволитися сама від суперечливих і оманливих суспільних догм, віднайти власне щастя, то мета Мані набагато вища – безкорисно служити суспільству задля його щастя, навіть якщо для цього треба було пожертвувати власним життям.

Концепція емансипації жінки, реалізована в творах Марка Вовчка другої половини XIX ст. полягає у стремлінні її героїнь згармонізувати суспільне й особисте. Усі героїні творів письменниці прагнуть віднайти гармонію існування, яка неможлива без реалізації права на особисте щастя. Однак досягають його винятково ті жінки, які здатні на сильні і глибокі почуття, можуть, як Маня («В глушині») за них навіть умерти.

Марко Вовчок актуалізувала не лише питання спроможності жінки до самореалізації чи здатності нести особисту відповідальність за власне життя. Авторка ставила питання ширше – про відповідальність суспільства, скроєного за маскулініними лекалами, за долю жінки.

Висновки. Марко Вовчок – одна з перших письменниць європейської літератури сміливо експлікувала проблеми права жінки на самореалізацію у власній творчості, основою яких стала власна емансипаційна свідомість, сформована в колі спілкування з українськими та європейськими інтелектуалами та суспільних рухів другої половини XIX ст. Проза письменниці 60–70-х рр. XIX ст. стала відгуком на актуальні тенденції у творенні образу «нової жінки». Основою більшості творів авторки є ідея визволення жінки з-під економічної, моральної і духовної залежності, яка реалізується через її усвідомлене бажання відстоювати суспільну рівність із чоловіками. Героїня більшості романів Марка Вовчка здатна не лише на поривання, мужньо переступаючи через патріархальні традиції, вона має власну програму життя, в процесі реалізації якої стійко зносить випробування, жертвуючи усім, окрім власних принципів та гідності, утілюючи конкретну мету: бути вільною, незалежною особистістю.

Соціальне становище жінки, її безправність письменниця пояснювала пануванням чоловічого світу, адже в патріархальному суспільстві, де панує винятково маскуліний погляд на життя, фемінна особистість позбавлена можливості самореалізації, вільного вибору власного життєвого шляху.

Марко Вовчок відкрила можливості для подальшої еволюції цілої низки тем: відстоювання жінкою гідного місця в суспільстві, відображення унікальності фемінного світу, активне протистояння з патріархальними традиціями в побуті і суспільному житті тощо, які знайшли своє продовження в творчості О. Кобилянської, Лесі Українки, Н. Кобринської, У. Кравченко та ін. письменниць кінця XIX – початку XX ст.

Література:

1. Павличко С. Фемінізм Київ : Вид-во Соломії Павличко. К.: «Основи», 2002. 322 с.
2. Агеєва В. Емансипантка. Марко Вовчок. *Емансипантка: Оповідання та повісті*. Київ : ВД «Комора», 2019. С. 5–26.
3. Крупка М.А. Емансипаційні тенденції в українській жіночій прозі кінця XIX – початку XX століть. Автореф. дис. 10.01.01 – українська література. К., 2004. 20 с.
4. Бажан О. «Lux in tenebris» крізь призму гендерних студій (на матеріалах прози Марка Вовчка та Ганни Барвінок <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/21746/1/1.pdf> (дата звернення: 08.10.2022 р.).
5. Кісілюк Н. Духовний світ жіночих образів роману «Жива душа» Марка Вовчка. *Питання літературознавства*. 2011. Вип. 82. С. 266–273.
6. Кирило-Мефодіївське братство: У 3 т. К.: Наукова думка. 1990. Т. 3. 433 с.

7. Gouges Olympe de. Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne : suivi de Préface pour les dames ou Le portrait des femmes. https://archive.org/details/isbn_2902842057465/page/n1/mode/2up (дата звернення: 16.09.2022).
8. Твори Марка Вовчка з життєписом авторки й життєписними матеріалами. Київ, Ляйпциг : Українська накладня, 1920. Т. 1 : Життєпис і життєписні матеріали. 297 с.
9. Брандіс С. Марко Вовчок. Повість-дослідження. К. : Дніпро. 368 с.
10. Вовчок Марко. Твори. В 7-ми т. К.: Наукова думка, 1967. Т.3. 669 с.
11. Агеева В, Чоловічий псевдонім і жіноча незалежність (спроба гінокритики). *Марко Вовчок. Три доли: Марко Вовчок в українській, російській та французькій літературі* : антологія / упоряд. В. Агеева. Київ : Факт, 2002. С. 103–113.

Lipnytska I., Savchenko I. Artistic implementation of the emancipation outlook marko vovchok's novelists of the 1960s–1970s.

Summary. The purpose of the article is to study the aesthetic understanding of the "women's question" and its aesthetic interpretation in the Marko Vovchok's works "There Lived Three Sisters", "A Living Soul", "In the Wilderness" in the context emancipatory worldview of the writer. The analysis of the problem was carried out by integrating the traditional methods of domestic comparative-historical literary studies with new approaches of the world science of literature – gender, socio-cultural, post-colonial, feminist. As a result of the research, we came to the conclusion that the writer's views on the "women's issue" were formed and evolved under the influence of communication with the Ukrainian and European intelligents of 1860s–1870s. The

leading image of Marko Vovchok's prose is a new, active, intelligent, self-sufficient woman who defends her own right to self-realization. The evolution of the heroine can be traced in the works of different years. The author's first attempt to create a modern type of a new woman who boldly violates the moral and social canons of the 19th century, chooses the path of socially useful work, which at the same time frees her from patriarchal dependence, is the image of Sonya from the novel "There Lived Three Sisters". The next attempt is the heroine of the novel "Living Soul", her goal is self-realization through serving public interests. And although the heroine has not outlined them yet, she knows how to achieve this: to be honest with herself, free in her choices, independent, and most importantly, active. Sonya, the heroine of the novel "In the Wilderness", is a woman, who is able to overcome all the difficulties of life in order to achieve the great goal of changing society. In the 1870s, Marko Vovchok solved the "women's question" in the area of gender issues. The writer explained the social position of a woman and her disenfranchisement by the domination of the male world, because in the patriarchal world, where the male view of life prevails, the female personality is deprived of the possibility of self-realization, free choice of life path. Marko Vovchok laid down a number of topics: defending the worthy place of women in society, reflecting the uniqueness of women's world, actively opposing patriarchal traditions in everyday life. life, etc., which found its continuation in the works of Ukrainian women writers who actively defended the rights of women in society.

Key words: Marko Vovchok, emancipation, gender, "women's question", "new woman".